

İLACIN EKONOMİ - POLİTİĞİNE YAKLAŞIM - IV DEĞER BİÇİMİ YA DA İLACIN DEĞİŞİM DEĞERİ

Yrd.Doç.Dr. Nurettin ABACIOĞLU

GİRİŞ:

Ekonomi politik genel üretim ilişkileri kavramı altında, yalnızca üretim sürecindeki insan ilişkilerini değil, aynı zamanda üretilen malların değişim, dağılım ve tüketiminin doğurduğu ilişkileri de inceler. Bu bağlamda, üretim, değişim, dağılım ve tüketim bir birlik meydana getirirler. Bu birliğin, egemen momentini de üretimin tayin edici rolü üstlenmiş durumdadır(1). Değişim değerini ve bu arada ilacın değişim değerinin özelliklerini şekillendirebilmek için önce yukarıda belirtilen birliğin üyeleri tanınmalıdır.

1. ÜRETİM, DEĞİŞİM, DAĞILIM VE TÜKETİMİN BİRLİĞİ:

Bu birliğin iki uç kutbu üretim ve tüketimdir. Değişim ve dağılım bu başlama ve bitiş noktaları arasında yer alırlar ve kutuplarla iç içe geçmiş durumdadırlar.

Üretim, tüketim tarafından belirlenir. Belirlemenin merkez noktasını bireyin talep ve gereksinmesi ve sonuçta da, o gereksinmenin, üretimin sonuçlarıyla tatmin edilmesi oluşturmaktadır(1). Örneğin, kişinin ilaca gereksinmesi ilacın üretimini gerekli kılar ve sonuçta üretilen ilaç nedeniyle şifa bulunabilmesi üretimin ve tüketimin sürekliliğini sağlar.

Gereksinmeler başlıca iki gruptur. Bunlar;

- i) Bireysel tüketim nesnelere duyulan gereksinmeler ve
- ii) Üretim araçlarına duyulan gereksinmelerdir.

Bu çerçevede iki biçimde üretim yapılabilir. Bunlar üretim araçlarının üretimi ile tüketilen malların üretimidir. Kategorisel olarak, ilaç üretimi, ikinci türden bir üretim ile ona bağlı tüketime örnek oluşturmaktadır. İlaçla ilgili bilgi üretimi de (ki, insan hizmetleri üretimi içinde kategorisel göreceli bir üretime örnektir) benzer biçimde ikinci tür bir üretim modelidir.

Üretim, hem kendinin yeniden var edilmesi koşulunu ve bu bağlamda da tüketimi belirlediğinden kural olarak tüketimi peşinden çeker ve son tahlilde de onun çapını (sınırlı) ve çeşitliliğini sağlar.

Üretimin bu sürekli ilerleme ivmesi, insanın gereksinimlerinin artması ile birlikte yürütülmektedir. Ancak tüketim hiçbir zaman üretimin pasif bir sonucu değildir ve her zaman üretimi aktif bir biçimde etkiler.

* TEB Merkez Heyeti Genel Sekreteri

Dağılım da, üretim ve tüketim süreçleriyle iç içe geçmiş bir alanı kapsamaktadır. Üretilen malların dağılımı, ürünlere kimin sahip çıktığını, nasıl el değiştirdiğini ve ürünlerin hangi kısımlarının üretici ve hangi kısımlarının bireysel olarak tüketildiğini açıkça belirler. Bu belirleme, herhangi bir ürünün üretimindeki büyümeyi hızlandırabilir veya yavaşlatabilir ve sonuçta üretimin sürekliliğinin veya gerekliliğinin tayininde kilit rol oynayabilir.

Ürünün dağıtım ve tüketiminin sağlanabilmesi ise ancak değişimin nesnelleştirilmesi ile gerçekleşmektedir. Değişim bir değer olarak yaratılmak durumundadır ve sonuçta üretilme değeri ile tüketilme değeri arasında optimum bir denge sağlayarak üretim sürecinin sürekliliğine bir katkı sağlamak mümkündür.

Kısaca basit etkileşimler süreci gibi görünen üretim-değişim, dağılım, tüketim birliği son derece karmaşık insan ilişkilerinin doğuşunda birer fonksiyon olarak ortaya çıkmaktadırlar. İlacın değişim değerinin anlaşılabilmesi açısından, bu fonksiyonların süreç ve birliğinin özellikleri, sürekli hatırlanmak zorundadır.

2. DEĞER BİÇİMİ YA DA İLACIN DEĞİŞİM DEĞERİ:

Üretim süreci sonunda ortaya konan ürün veya meta, değişim için üretilen bir emek ürünü olarak tanımlanmaktadır(2). Bu tanımlama içerisinde de ilacın üretim-tüketim zinciri içerisinde sürekliliği veya yeniden üretimi (ki, çoğu kez ya basit yeniden üretim veya genişletilmiş yeniden üretim söz konusudur) ancak değişim için üretilmesine bağ olarak cereyan etmektedir. Değişimin olabilmesi ise yine ancak ürünün bir kullanım değerine sahip olması ve bu değerinde diğer ürün veya metalarla eşitlenebilirlik temelinde dayalı olmasıyla söz konusu olmaktadır. İlacın kullanım değeri ve değerini yaratılmasının fonksiyonu olan ilaçta maddeleşen emek ile emeğin karakterleri daha önce başka makalelerde tartışılmış idi(3,4). Ancak önceki tartışmaların ışığında ve çerçevesinde değişim değeri irdelenebilir bir düzleme gelebilmektedir.

İlacın üretilmesi için sarfedilen maddeleşen emek, eğer bir değişim ilişkisine girmezse yeniden üretim süreci söz konusu olamaz. Kısacası onun değeri saklı kalır. İlacın (meta'nın, ürünün) değerini ifade etmek ve ölçmek için tek olanak, ilaçla başka ürünlerin veya meta'ların değişim sürecinde eşitlenmesinin sağlanmasıdır. Değer ifadesinin bu biçimine *Değişim Değeri* veya değerini görünüş biçimi denir(1).

Kullanım değerinde olduğu gibi değişim değeri üretiminde de başlıca somut ve soyut emek üretimi söz konusudur. İlacın, ilaç olarak bir biçim kazanması (tablet, kapsül, vs.) için maddeleştirilmiş emek somut emeği ve bunun için sarf edilen iş gücü üretimi ve tüketimi (daha anlaşılabilir olması bakımından fizyolojik emek'de denilebilir) soyut emeği ifade eder.

Değer biçiminin tarihi gelişimi, bu gün para ile ifade edilmektedir. Yani ilaç üretildiği aşamada ancak nisbi değer biçimi halindedir. Başka bir deyişle, ilaç, üretim bandında kutulandığında ancak kendi değer ifadesini arayan bir meta halindedir. Bu haldeyken ilaca, kendi değer ifadesinin nesnesi olarak hizmet edecek bir başka metanın bulunması gerekmektedir. İkinci bir meta, ilacın meta olarak eşitlenmesini sağlar ve eşdeğer biçimini oluşturur ki, bu bir araç olan paradır(1).

Bu anlatımı aşağıdaki Tabloya göre gözden geçirecek olursak:

Tablo 1. 1985 Yılı İtibariyle Perakende Satış Fiyatı 100 TL Olan Bir İlacın Maliyet Unsurları Dağılımı

	(TL)
Hammadde	37.02
Ambalaj	10.85
İşçilik ve İşletme Giderleri	8.84
Endirek gider + kâr	16.68
Depocu kârı	6.61
Eczacı kârı	20.00
TOPLAM	100.00

Buradaki 100 TL fiyatlı ilacın üretim sürecinde somut ve soyut emek harcanmıştır. Üretimin yeniden üretimi için dağıtım ve tüketim koşullarını belirleyen düzlemler hazırlanmıştır ve sürecin aktive edilmesi için de değişim değeri parayla ifade edilerek 100 TL sı olarak belirlenmiştir. Eğer bu ilaç, piyasaya bu fiyatla sürülmemiş olsa idi değeri içinde saklı kalacaktı veya nispi değer biçimi halinden kurtulamayacaktı.

İlaç ve para karşılaştırıldığında her iki nesnenin de gerek fiziksel ve gerekse kimyasal özellikleri toplamının benzeşmediği görülür. Bu nesnelerin bir diğeri olmadığında, ötekinin yerine ikame olabilecek hiç bir özelliği yoktur. Benzeştikleri yön her ikisinin üretim sürecinde soyut emeğin yaratılmış olmasıdır. Yani ilaç işçisi ile darphane işçisi ürünlerini yaratırken, insan olmanın benzerliğiyle aynı fizyolojik işlevleri harcarlar. Bunun dışında ilacın 100 TL'lık bir para birimiyle ifade edilmesi, o bir kutu ilaçta 100 TL'lık paradaki kadar emek maddeleştiğini ifade eder.

Bu değişim değeri her zaman sabit (durağan) değildir. Çünkü metalar birbirleriyle eşitleme sırasında değer hareketi(*) özelliğini içlerinde taşırlar.

Eğer böyle bir değer hareketi olmasa idi veya diğeri bir ifadeyle her metanın başka bir metayla değiştirildiği oranlardan ayrılma olanağı bulunmasa idi verilen örnekte olduğu üzere her zaman için bir kutu ilaç 100 TL'lık para ile eşitlenecek idi. Veya 100 TL'lık para her zaman bir kutu ilacın üretilmesi kadar emek talep edecekti. Ancak, ilaçla para arasındaki değişim oranları da yalnızca ilacın değil, paranın değer değiştirmesine göre de değişir. Bir ilacın yapımı için gerekli emek miktarının sabit kaldığını, bu arada 100 TL'lık banknot paranın üretimi için gerekli emek miktarının iki katına çıktığını kabul edelim. Böylece o bir kutu ilacın değeri artık 100 TL para ile değil, 200 TL'lık para ile ifade edilir.

Bu ilaç örneği 1987 yılı itibariyle Ankara'da satılan normal ekmelekle de eşitlenebilmektedir. Ekmek fiyatı 100 TL'si olduğuna göre o bir kutu ilaç (Tablo 1), bir ekmelekle fiyatı değerindedir de denilebilir. Buna karşın fiyatı 500 TL olan bir kutu ilaç ise ancak

(*) Değer Hareketi. Her metanın başka bir metayla değiştirildiği oranlardan ayrılması olanağı.

beş ekmek ile eşitlenebilmektedir.

Birbirini nesne olarak eşitleyebilen iki metanın bu değer biçimi basit değer olarak adlandırılmaktadır.

Örnekler ve birbiriyle eşitlenen metalar ne olursa olsun, metalar arasındaki değişim oranlarının değişmesi nispi değer biçiminde bulunan metanın değer değişmesine değil, aynı zamanda eşdeğer biçimdeki metanın değer değişimine de fonksiyonel olarak her zaman bağlıdır.

Bu durumda, değeri ifade etmek için bir metanın karşısına her zaman başka bir eşdeğer metanın çıkarmak olanağı bulunmaktadır. Yeni bütünleşmiş veya genişlemiş değer biçimi söz konusudur. Ancak, hiç bir zaman bir eczaneye girip 3 kutu ilaç içeren bir reçetenin 5000 TL'lık tutarı için 10 ekmek, 2 kg. beyaz peynir, 4 paket kibrit vs. vermek suretiyle bir değişim değeri yaratmak olası değildir. Bu bakımdan genel bir değer biçimi olarak değer için para biçimi yaratılmıştır. Para genel eşdeğer görevi üzerinde sıkı ve sürekli bir tekel kurulan; aynı biçime sahip olma, bölünebilirlik, kolaylık ve dayanıklılık özelliklerine sahip ayrıcalıklı bir meta kimliği taşımaktadır.

İlacın değişim değerinin para olarak ifadesi de bu anlatılanlar temelinden kaynaklanmaktadır.

SONUÇ:

İlaçta olduğu gibi bütün metaların birbiriyle değiştirildiği oranlar, üretimler için gerekli soyut emekle belirlenir ifadesi bir değer yasasının bulunduğunu gösterir.

Değerin yaratılması için ise, emek ve üretim araçlarının belli oranlar içerisinde toplumsal gereksinimlerin belirlediği çeşitli üretim dallarına dağıtılması gerekmektedir. Bu dağılım planlı bir biçimde de olabileceği gibi Anamalcı Ekonomilerde kendiliğinden de olabilmektedir. Kendiliğindenci dağılım, fiyatların sürekli olarak değer etrafında dalgalanmasının bir sonucu olarak doğar. Bu bağlamda fiyatların değerden farklı olması, aynı zamanda Toplam Toplumsal Emegün dağılımındaki dengesizliği de gösterir. İlaç fiyatı kavramının işte bu temel ölçütlere göre değerlendirilmesi konu ile ilgili gerçekçi yaklaşım ve analizlerin yapılmasını sağlayabilir.

KAYNAKLAR

1. ZAGALOV, N.A.: Ekonomi-Politiğin Temelleri Ders Kitabı, May Yay., (1979)
2. ABACIOĞLU, N.: İlacın Ekonomi Politiğine Yaklaşım—I: Meta Olarak Sağlık ve İlaç Kullanım Değeri ve Değer, AE.OB (Ank. Ecz.Od.Bül.), 4:5, 7-15 (1982)
3. ABACIOĞLU, N.: İlacın Ekonomi Politiğine Yaklaşım—II: Bireysel ve Toplumsal Olarak Gerekli Emek ve Özgül Olarak İlaç Üretimi İçinde Somutlanmış Biçimi, A.E.O.B. (Ank. Ecz.Od.Bül.), 4:6, 10-15 (1982)
4. ABACIOĞLU, N.: İlacın Ekonomi-Politiğine Yaklaşım—III: Metada ve Meta Olarak İlaçta Maddeleşen Emegün İkili Karakteri, A.E.O.B. (Ank. Ecz.Od.Bül.), 5:2, 20-22 (1983).